

АНИМА́ЦІЯ (від лат. *animatio* — одухотвореність, *animo* — оживляю) — вид кіномистецтва, що творить художні образи за допомогою руху мальованих або об'ємних предметів. Інша назва — мультиплікація. Принцип А., заснований на персистенції — здатності люд. ока затримувати протягом якоїсь частки секунди глядацькі враження, використовувався у різноманіт. приладах для відтворення на екрані рухливих зображень задовго до винайдення кінематографа. Найдосконалишим був апарат, що складався зі стрічки з малюнками, системи дзеркал і ліхтаря, створ. франц. художником та інженером Е. Рейно, який у паризькому Музеї Гревен демонстрував невеличкі сюжетні пантоміми у супроводі музики і співу. Днем народження А. вважається 28 жовтня 1892, коли «Оптичний театр» Е. Рейно був запатентований. Після винайдення методу покадрової кінозйомки (1906–08) з'являються перші анімац. мальовані фільми — «Фантазмагорія» Е. Коля (Франція), «Магічна авторучка» С. Блектон (США). Зачинателем об'ємної А. був рос. режисер і оператор В. Старевич. Його стрічки-пародії, що висміювали штампи мелодрам. і псевдоістор. сюжетів тогочас. кіно («Прекрасна Люканіда, або Війна вусачів та рогачів», «Помста кінооператора», «Авіаційний тиждень комах», 1912–13), вражають майстерністю виготовлення персонажів-ляльок. Одним із митців, якому належить видатна роль у формуванні й утвердженні анімац. мистецтва як самост. галузі кінематографа, був амер. режисер і продюсер В. Дісней, його творчість розпочалася на поч. 20-х рр. і склала цілу епоху в історії А. Видат. майстром світ. А. є Н. Мак-Ларен (Канада), перший володар спец. нагороди «За справу всього життя», засн. 1986 на Міжнар. фестивалі анімац. фільмів у Загребі. Європ. А. в 20-х рр. розвивалася шляхом створення експерим. авангардист. стрічок з метою дослідження «чистих форм» зображув. ритму, руху абстракт. пластич. композицій (фільми В. Рутмана, В. Еггелінга, Х. Ріхтера, Ф. Леже). Європ. митці Л. Рейнігер, Б. Бартош, П. Грімо, О. Алексєєв створили самобутні стрічки на основі оригін. анімац. технік. У СРСР анімац. мистецтво починалося в 20-х рр. з фільмів, стилістично пов'язаних із політ. плакатом і карикатурою. У цей час зародилася й дитяча А.: «Каток», реж. І. Іванов-Вано, Д. Черкес; «Самоїдський хлопчик», реж. М. Ходатаєв, О. Ходатаєва, В. і З. Брумберг; «Пошта», реж. М. Цехановський. Серед фільмів 30-х рр. вирізняються сатир. стрічки, поставлені за відомими літ. творами («Блек енд вайт» за В. Маяковським, реж. Л. Амальрик, І. Іванов-Вано; «Органчик» за М. Салтиковим-Щедріним, реж. М. Ходатаєв; «Новий Гуллівер» за Дж. Свіфтом, реж. О.

Птушко). Після 2-ї світової війни особл. увага в А. приділяється жанрові класич. і сучас. казки («Федя Зайцев», реж. В. і З. Брумберг; «Сіра шийка», реж. Л. Амальрик, В. Полковников; «Снігова королева», реж. Л. Атаманов; «Снігуронька», реж. І. Іванов-Вано). Звернення до фольклору, нар. зображувал. культури, класич. традицій і сучас. досягнень літ-ри і мистецтва сприяло розширенню можливостей А., звільненню від стереотипів худож. мислення. Потік свіжих образів та ідей, характерний для всієї світ. А., відкрив широке поле для нових пошуків і експериментів. Фільми С. Босустова, Дж. Габлі, Р. Кеннона, П. Бернса, Т. Пармелі, Е. Пінтофа, Т. Авері, Р. Бакші (США), Д. Даннінга, Дж. Галаса, братів Квей, Б. Годфрі (Велика Британія), О. Алексєєва, П. Фолдеса, Р. Лалу, П. Грімо, В. Боровчика, Ж.-Ф. Лагіоні (Франція), Ж. і Е. Ансоржів (Швейцарія), Ф. Бака, К. Ліф (Канада), Р. Серве (Бельгія), Ф. Хитрука, Ю. Норштейна, А. Хржановського, Р. Качанова, О. Татарського, Е. Назарова, Г. Бардіна, О. Петрова (Росія), І. Трнки, К. Земана, Г. Тирлової, Я. Шванкмайєра (Чехія), Т. Дінова, Д. Донєва, Х. Топузанова, І. Веселінова (Болгарія), Й. Попеску-Гопо (Румунія), Д. Вукотича, В. Міміци, Б. Довниковича, Н. Драгича, А. Заніновича (Хорватія), Й. Курі, К. Кавамото (Японія), М. Янковича (Угорщина), Я. Леніци, З. Рибчинського, П. Камлера (Польща), провід. майстрів Естонії, Латвії, Вірменії, Грузії дають підставу говорити про цілком новий гармоній. синтез звукозорових можливостей А., про аудіовізуальне мислення, втілення на екрані життя люд. духу, фантазії і світовідчуття художника.

В Україні вперше майстерню мультиплікац. фільмів (Одеса, 1926) створив **В. Левандовський**. Його фільми «Казка про солом'яного бичка» (1927) і «Казка про Білку-господарочку та Мишу-лиходієчку» (1928) ґрунтувалися на укр. фольклорі, нар. казці й були справжнім відкриттям для свого часу. Митець започаткував худож. напрям, що став характерним для укр. А. У 30-х рр. в А. плідно працюють **С. Гуєцький**, **Є. Горбач**, **І. Лазарчук**. До творчих надбань цього періоду належать: мальов. звук. фільм «Мурзилка в Африці»; стрічка, створ. методом целулоїд. перекладок, — «Тук-Тук та його товариш Жук»; кольор. картина «Лісова угода», а також картина в епіч. жанрі «Чарівний перстень». Остан. фільм, знятий за мотивами укр. нар. казок з яскраво вираженим нац. колоритом, стилістично подібний до «Звенигори» О. Довженка. Його авторів звинуватили в бурж. націоналізмі, а фільм заборонили. Незабаром майстерні мультиплікації при Одес. та Київ. кіностудіях були ліквідовані, а кадри мультиплікаторів після 2-ї світової війни — розпорошені. Відродження укр. А. відбулося майже через чверть століття — у 1959 на

студії «Київнаукфільм» заснували Творче об'єдн. худож. мультиплікації (під керівництвом І. Лазарчука, який мав досвід роботи в А.), де 1961 було створ. фільм на актуал. екол. тему «Пригоди Перцю». Становлення і розвиток укр. А. 60–70-х рр. відбувалися водночас із переосмисленням завдань і цілей у світ. анімац. мистецтві, зміною самих уявлень про його можливості і навіть природу, оновленням стильового реєстру, створенням нової поетики, жанрів, худож. напрямів. Мультиплікація почала звертатися до актуал., склад. проблем дійсності, заглиблюючись у смисл і філософію люд. буття, завойовуючи сфери, досі їй не доступні. За два десятиліття сформувалася школа укр. А., що характеризується розмаїттям темат.-жанр. напрямів, творчих манер і стилів. Роботи «Золоте яєчко» І. Лазарчука, «Веснянка» і «Веселий художник» [Н. Василенко](#), «Лелеченя» [І. Гурвич](#) засвідчили професіоналізм авторів, пошук ними нових темат.-жанр. форм. З анімалістами працювали письменники І. Драч, Б. Олійник, Б. Заходер, В. Славкін, Г. Сапгір, С. Козлов, Ф. Кривін, Ю. Чеповецький, сценаристи В. Капустян, М. Татарський, Б. Крижанівський, Р. Віккерс, О. Каневський, М. Рибалко, С. Куценко, Т. Павленко, В. Роньшин, Ж. Вітензон, В. Гайдай, композитори І. Шамо, Б. Буєвський, М. Скорик, Л. і Ж. Колодуби, А. Муха, В. Губа, О. Білаш, Я. Лапинський, В. Бистряков, І. Карабиць, Є. Станкович, Л. Грабовський. Етапом у розвитку укр. А. є творчість І. Гурвич, доробок якої складають сатир., ліричні, героїчні фільми різноманіт. жанр. форм: політ. памфлет «Марс-ХХ», романт. балада «Вересковий мед», екранізації нар. пісень «Як жінки чоловіків продавали» (Спец. приз журі за музику на 2-му Міжнар. кінофестивалі (МКФ) анімац. фільмів у Загребі, 1973; Почесний диплом за 3-є м. на 3-му МКФ анімац. фільмів у Нью-Йорку, 1974), «Як чоловіки жінок провчили», патетична «Легенда про полум'яне серце» (за М. Горьким), «Журавлик», «Казка про місячне сяйво», «Салют», «Теплий хліб», «Гра» — диплом МКФ анімац. фільмів в Аннесі (Франція, 1987). Фільми реж. Н. Василенко «Микита Кожум'яка», «Маруся Богуславка», «Сказання про Ігорів похід» відкрили нову сторінку в розвитку укр. А., пов'язану зі зверненням до рідкісних у мальов. кіно жанрів: билин, дум, героїч. поеми «Слово о полку Ігоревім». Використання фольклор. традицій стало визначал. рисою укр. мультфільмів. На цьому ґрунті виник комед.-сатир. напрям в укр. А., започаткований «Пригодами Перцю» і продовжений фільмами «Життя навпіл» І. Лазарчука, «Осколки», «Від дзвінка до дзвінка» Є. Сивоконя, «Моя хата скраю» Є. Пружанського, «Колумб пристає до берега», «Якого дідька хочеться» Д. Черкаського (Почес. диплом журі 12-го МКФ короткометраж. фільмів у Кракові, 1978). Величезну популярність здобула в Україні та за її межами серія [В. Дахна](#) про пригоди козаків. Успіх серії визначили сюжетна винахідливість, розмаїтість дотепних трюків, глибина автор. думки. Фільм «Як козаки наречених визволяли» отримав приз

«Срібний сестерцій» на 6-му МКФ документ. і короткометраж. фільмів у Ньйоні (Швейцарія, 1973). Широта фантазії, висока зображал. культура, влучна метафора, що надає рельєф. форм абстракт. ідеям і поняттям, характерні для картин Є. Сивоконя — «Людина, яка вміла літати», «Добре ім'я», «Людина і слово» (Диплом на 3-му МКФ анімац. фільмів у Загребі, 1974). Зовсім ін. почерк у реж. Д. Черкаського: його фільми «Короткі історії», «Чарівник Ох», «Навколо світу мимоволі», «Якого дідька хочеться» вирізняються багатством трюків, зображал. знахідок, несподів. сюжет. поворотів. Уміння будувати багатоплан. сюжет, володіння мистецтвом гротеску, пародії дали змогу Д. Черкаському екранізувати «Містерію-буф» В. Маяковського та зняти телевіз. серіал за твором О. Некрасова «Пригоди капітана Врунгеля». Безпосередність, простота, щирість, ліризм, теплий гумор характеризують картини реж. [А. Грачової](#) — «Ведмедик і Той, хто живе в річці» (гол. приз «Золотий черевичок» на 2-му МКФ дит. фільмів у Готвальдові, Чехословаччина, 1965), «Пісенька в лісі», «Тигреня в чайнику», «Хлопчик і хмаринка». Одна з найвизначніших її робіт — поет. екранізація «Лісової пісні» Лесі Українки. Плідно працювали у галузі дит. А. режисери О. Барінова, Є. Пружанський, [Ц. Оршанський](#), [Б. Храневич](#). Створення лялькових картин пов'язане з творчістю [Л. Зарубіна](#). У його фільмах «Про поросятко, яке вміло грати в шашки», «Оленятко — білі ріжки», «Казка про чудесного лікаря» вдало використано специфіку об'ємної мультиплікації. У цьому жанрі вирізняється своєю працею реж. [В. Костилева](#). Здобув визнання фільм реж. [Ц. Оршанського](#) «Жили собі матрешки» — диплом МКФ анімац. фільмів (Тур, Франція, 1982). Активізація функції зображення визначила зростання ролі художника в анімац. кіно. Укр. А. значно поживала творчість художників [Р. Сахалтуєва](#), [Е. Кирича](#), [М. Чурилова](#), [О. Лаврова](#), [Ю. Скирти](#), [А. Педана](#), [М. Драйцуна](#), [І. Будзя](#), [Г. Уманського](#), [А. Корольова](#), А. Вадова, [К. Чикіна](#), [Г. Бабенко](#), [Н. Гузь](#), [В. Серцовой](#), [І. Дівішек](#), [Н. Чернишової](#), [М. Титова](#), [Н. Марченкової](#) та ін., які стали повноправними співавторами багатьох фільмів. Якісно новий період у розвитку укр. А. припав на 80–90-і рр. У 1990 мультоб'єднання перетворено на студію «Українафільм». 1984 у Києві засн. кінофестиваль анімац. фільмів «Крок», який 1991 отримав статус міжнародного. Зменшився, а згодом зійшов нанівець цензурний контроль. Пошуками нової стилістики, оповідальною ліричною інтонацією позначені фільми Є. Сивоконя «Невідправлений лист» (дипломи МКФ анімац. фільмів у Аннесі, Франція, 1987 та у Гіросімі, Японія, 1987), «Вікно». Новий підхід до втілення фольклорної теми знаходимо в картині [В. Гончарова](#) «Чумацький шлях». Подією в укр. кіномистецтві стали фільми «Енеїда» В. Дахна та «Острів скарбів» Д. Черкаського. Кадри режисерів укр. А. поповнилися дебютантами, які раніше працювали художниками-постановниками,

художниками-аніматорами: Н. Марченкова, М. Титов, Н. Чернишова, І. Смирнова, О. Вікен. Серед творів цих режисерів вирізняються такі фільми: «Людина з дитячим акцентом» О. Вікена, «Кохання і смерть картоплі звичайної», «Знайда», «Залізний вовк» Н. Марченкової (приз журі 6-го МКФ «Крок», 1999), «Коза-дереза» І. Смирнової, «Лякалки-жахалки» Н. Чернишової, І. Гуньковського, Н. Марченкової (приз 2-го МКФ «Крок», 1993), «Синя шапочка» Н. Чернишової (1-а премія за кращий фільм в розділі «Анімація» Нац. журі та 1-а премія Міжнар. журі кінофестивалю «Відкрита ніч — дубль три», 1999; приз за музику на МКФ у Пн. Кореї, 2000), «Страшна помста» М. Титова, «Бобе Майсес» О. Касавіної (1-й приз МКФ жінок-кінематографістів, 1993; 1-й приз 2-го МКФ «Крок», 1993), «Колода» С. Кушнерьова, «Історія одного поросятка» А. Ткачикової за твором Ю. Винничука (приз «Кришталеве яблуко» 3-го МКФ жінок-кінематографістів у Мінську, 1995; приз журі 3-го МКФ «Крок», 1995), «Колобок» В. Конопльова (приз МКФ анімац. фільмів «Крок», 1991). Фільми останнього десятиріччя об'єднує виразна нац. спрямованість. Це або варіації на теми фольклору («Покрово-Покровонько» А. Трифонова — диплом журі МКФ слов'ян. і православ. народів «Золотий витязь» (1998), «Як у нашого Омелечка невеличка сімечка...» Є. Сивоконя — дипломи МКФ анімац. фільмів в Ешпінью (Португалія, 1999), Аннесі (Франція, 2000), «Рукавичка» Н. Марченкової, «Кривенька качечка» А. Грачової, «Круглячок» Т. Павленка, «Ходить гарбуз по городу» В. Костилювої; або екранізація літ. творів («Вій» А. Грачової за М. Гоголем, «Різдвяна казка» А. Трифонова за «Сльозою» М. Черемшини, «Казка про богиню Мокошу» Н. Чернишової за мотивами твору С. Плачинди; «Тополя» В. Костилювої за мотивами поеми Т. Шевченка). Екон. криза останніх років позначилася і на А. — різко скоротилося виробництво фільмів: якщо до серед. 90-х рр. студія «Українафільм» випускала 6–8 стрічок на рік, то наприкінці десятиріччя кількість їх

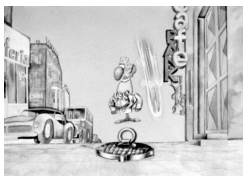
знизилася до 2–3, щоправда від 2000 кількість стрічок збільшилася. Окрім «Українафільму», виробництвом анімац. фільмів від 1994 займається спільне укр.-франц. підприємство-студія «Борисфен-Лютес», на якому створ. низку фільмів для дітей виразного виховного спрямування — «Нешастя Софі», «Бридке качення», «Віслюкова шкіра», «Кози пана Сегена» В. Гончарова, «Записничок діда Мороза» О. Вікена, «Муви-няня» Є. Пружанського, а також стрічки для дорослої аудиторії — «Остання дружина Синьої Бороди» О. Бубнова (Гран-Прі на МКФ короткометражних фільмів у Монреалі, 1997), «Е=mc²» А. Чурикової (приз «За творчий пошук» і «Яскравий дебют» на 4-му МКФ «Крок», 1997). Від 90-х рр. підготовку режисерів-аніматорів в Україні здійснює Київ. держ. інститут театр. мистецтва (майстерня Є. Сивоконя).

Рекомендована література

1. Гинзбург С. С. Рисованный и кукольный фильм. Москва, 1957;
2. Крижанівський Б. М. Мальоване кіно України. К., 1968;
3. Його ж. Мистецтво мультиплікації. К., 1981;
4. Шупик О. Б. Мистецтво мультиплікації. К., 1983;
5. Сивоконь Е. Если вы любите мультипликацию. К., 1985;
6. Фільми України, 1992–1996: Анот. каталог. К., 1996;
7. Тримбач С. Цок-цок, «КРОК-КРОК» // Кіно-Коло. 1997. № 1;
8. Підлужна А. Від смішного до великого // Кіно-Театр. 1998. № 2;
9. Її ж. Україна-Франція: мультитранзит // Там само. № 3;
10. Мірошніченко Н. Анімація з підпілля // Там само. № 4;
11. Кіно-відео, 1996–1997: Анот. каталог кіно- і відеофільмів України. К., 1999.

О. Б. Шупик

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Анімація / О. Б. Шупик // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-44351>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).